

OLLI-PEKKA VAINIO
Luther. Helsinki: Kirjapaja
2016. 254 s.

Dosentti, teologian tohtori Olli-Pekka Vainio on tarttunut sarvista jättimäistä härkää kirjoittaessaan teoksen otsikolla "Luther". Kirjan nimestä päätellen luvassa on reformaattorin elämäkerta. Nimestään huolimatta Vainion teos ei kuitenkaan ole ensisijaisesti elämäkerrallinen, vaikka kirja rakentuukin väljän kronologian varaan. Sen tarkoitus on ennemminkin – kirjailijan omien sanojen mukaan – tarjota kronologiaan sidottu katsaus Lutherin keskeisimpään opilliseen ajatteluun. Tässä tavoitteessa kirja onnistuu nähdäkseni varsin hyvin.

Vainion teos on julkaistu alun perin vuonna 2008. Siitä on otettu päivitetty uusintapainos reformaation merkivuotta silmällä pitäen. Teos on kevyesti nootitettu ja takaa löytyy kattavahko kirjallisuusluettelo. Teksti on kohtuullisen helppolukuisia ja liikkuu melko hyvin kansantajuisella tasolla. Kirja on nähdäkseni hyvä perustietopaketti suomenkielistä Luther-tietoutta hakevalle: se avaa Lutheria edeltävää teologianhistoriaa melko kiitettävästi ja sitoo näin reformaattorin toimintaa kontekstiinsa. Lukijalle tarjotaan kirjan takaosassa myös aikajana "Lutherin elämä ja uskonpuhdistukseen liittyvät keskeiset tapahtumat". Se on jokseenkin suppea, mutta uskoisin sen kuitenkin tällaisenaan palvelevan riittävänä johdatuksena aiheeseen perehtymättömälle. Sisällöllisesti aikajana noudattelee kohtuullisen uskollisesti muissa teoksissa esiintyviä vastaavia, mutta sen äärellä nousee kuitenkin kysymys siitä, millä perusteella ylöskirjatut tapahtumat on valittu. Miksi on esimerkiksi mainittu Lutherin masennus vuonna 1527, muttei hänen lastensa syntymävuosia? Minkä vuoksi aikajana päättyy Katharina von Boran kuolemaan 1552 eikä vaikkapa Augsburgin uskonrauhaan 1555?

Pienenä asiavirheenä huomautettakoon, että Lutherin paluu Wartburgin linnasta Wittenbergiin ja ns. *Invocavit*-saarnat on sijoitettu vuoteen 1521, vaikka hän palasi tosiasissa Wittenbergiin vasta seuraavana keväänä 1522.

Vainio aloittaa teoksensa pohtimalla Lutherista luotuja henkilökuvia sekä hänen hahmonsä merkitystä tämän päivän luterilaisuudelle. Lisäksi hän avaa lyhyesti Lutherin ja reformaation tutkimushistoriaa. Vainio tekee kaksi olennaista huomiota tutkimuksen sudenkuopista: yhtäältä tutkijan omien ennakkoletusten sekä sympatioiden ja antipatioiden vaikutuksen hänen tekemäänsä Luther-tulkintaan ja toisaalta tutkimuksessa jossakin määrin esiintyvän tendenssin irrottaa Luther omasta kontekstistaan. Kuten Vainio toteaa: "Mille tahansa -- Luther-kuvalle löytyy kyllä perusteita niin teksteistä kuin historiallisista tilanteistakin" (s. 13). Nähdäkseni historiallisen tilanteen ja tekstiyhteyden merkitystä Lutheria tulkittaessa ei voi korostaa liikaa; Lutheria on usein tituleerattu nimenomaan kontekstuaaliseksi ajattelijaksi. Vainion mukaan tutkijat johtavat tästä joskus postmodernin ajattelun hengessä sen ajatuksen, ettei Lutherin ajattelua voi systematisoida. Vainio tulee näissä pohdinnoissaan raottaen kiinnostavaa kysymystä siitä, missä määrin ihmisen ajattelua ohjaa niin sanottu punainen lanka vai onko sellaista lainkaan löydettävissä. Kirkkohistorian alan ja systemaattisen teologian tutkijat ovat olleet kysymyksestä perinteisesti jokseenkin erimielisiä systemaatikoiden painottaessa mahdollisuutta johdonmukaiseen esitykseen ja kirkkohistorioitsijoiden kannattaessa tilannekohtaisuuden ja muutosten tarkastelua. Teoksellaan Vainio liittyy enemmän systemaattiseen perinteeseen.

Teos rakentuu kuuden pääluvun varaan. Niistä ensimmäinen, "Tie uskonpuhdistukseen", käsittelee aikaa Lutherin lapsuudesta luostarielämään ja opillisesti erityisesti Lut-

herin varhaista suhtautumista vanhurskauttamiseen. Toinen, "Muutoksen aika", luotaa muun muassa Lutherin anekdotiikkaa ja suhteuttaa Lutheria henkilönä ja ajattelijana aiempiin kriittikkoihin, kuten Jan Husiin (1369–1415). Kolmas luku "Paradoksien teologia" on kahta ensimmäistä systemaattisemmin rakennettu ja se tarkentaa muun muassa uskon ja rakkauden sekä teologian ja filosofian suhteeseen. "Kirkko, perhe ja yhteiskunta" sekä "Kristityn elämä" -luvut kattavat pohdintaa paa- viudesta selibaattiin ja kasteesta musiikkiin. Viimeisessä luvussa "Uskonpuhdistajan vaikutus" tarkastellaan puolestaan lyhyesti vuosisatoja Lutherin jälkeen siitä näkökulmasta, millä tavoin luterilaisuus on kehittänyt 2000-luvulle tultaessa. Teemoina ovat jokseenkin itsestään selvästi esimerkiksi pietismi ja ortodoksia ja toisaalta ekumenia 1900–2000-lukujen osalta. Jälkikirjoituksessa pohditaan Lutherin ja postmodernismin suhdetta.

Vainio purkaa teoksessaan hienovaraisella tavalla Lutheriin usein liitettyjä myyttejä. Tällaisia ovat esimerkiksi teesien naulaaminen Wittenbergin linnankirkon oveen ja niin sanottu tornikokemus. Vainio huomauttaa nähdäkseni aivan perustellusti, että yhtäkkisten käänteiden sijaan Lutherin ajattelun kehkeytyminen on syytä nähdä "liukumana". Tätä näkökulmaa olisi voinut pitää teoksessa kenties vahvemmin esillä kautta linjan. Joitakin myyttejä Vainio tulee vahvistaneeksi. Yhtenä tällaisena voidaan pitää Lutherin merkittävyttä luostareiden rappeutumisessa. Toki hänen kirjoitustensa merkitys on eittämätön ja olennainen, mutta hänen työtovereidensa kirjoitusten ja toiminnan tärkeyden voisi todeta myös lyhyesti; Luther esimerkiksi muotoili lopullisen kantansa luostarilupauksista luopumiseen vasta kun luostaripaot olivat jo täydessä käynnissä.

Arvioidessaan Vainion kirjan ensimmäistä painosta vuonna 2008 yliopistonlehtori Vesa Hirvonen totesi,

että teoksen tyyli on osittain kielien puolesta "ronski" ja että Lutherin anaalisiä kielikuvia käytetään kenties tavallisen lukijan iloksi lisäämään kansantajuutta. Sinänsä voi kysyä, ovatko pierujutut suoraan verrannollisessa suhteessa kansantajuuteen missään tekstissä – nähdäkseni kansantajuus muodostuu monista kielellisistä keinoista. Itse pidän tämänkaltaista ronskiutta tervetulleena ja monipuolistavana piirteenä Lutherin opillisen ajattelun systemaattiseen esitykseen. On faktaa, että Lutherin tekstit sisältävät huomattavan määrän ronskia kielenkäyttöä. Lutherin tapa käyttää rempseää kieltä on piirre, jota Vainio myös analysoi kiitettävästi kirjassaan. Hän toisaalta huomauttaa aiheellisesti, ettei Luther ollut aikalaisiinsa verrattuna ensinkään rääsänsä yksilö. On joka tapauksessa varsin luontevaa, että myös vähemmän salonkikelpoinen kielenkäyttö näkyy Lutherin ajattelua ja retoriikkaa tarkastelevassa teoksessa. Nähdäkseni Vainio pyrkii näiltä osin ottamaan vakavasti haasteen siitä, ettei moderni tutkimus stilisoisi Lutherista piirtävää kuvaa liiallisesti todellisuuteen nähden.

SINI MIKKOLA, TEOL. MAIST.

ELISABETH GERLE

**Sinnlighetens närvaro:
Luther mellan kroppskult och kroppsförakt.
Stockholm: Verbum 2015.
409 s.**

Elisabeth Gerle työskentelee etiikan professorina Lundin yliopistossa sekä Ruotsin kirkon tutkimuskeskuksessa. Martti Luther on yksi hänen kiinnostuksen kohteistaan muiden teemojen kuten ihmisoikeuksien, globalisaation ja monikulttuurisuuden ohella. Vuonna 2015 julkaistussa teoksessaan *Sinnlighetens närvaro: Luther mellan kroppskult och*

kroppsförakt Gerle tarkastelee Lutherin ajattelua aistillisuuden, keholliisuuden ja seksuaalisuuden kautta. Gerle aloittaa tarkastelunsa kristillisen uskon ensimmäisiltä vuosisadoilta avaten sitä, millä tavoin kristityt teologit ovat vuosisatojen kuluessa suhtautuneet ihmiskehoon ja aistillisuuteen. Fokus on kuitenkin vahvasti tässä päivässä: Gerlen tekstin punainen lanka liittyy ensisijaisesti siihen, millä tavoin ruumiillisuuden historiaa voidaan uudelleen lukea erityisesti Lutherin kautta, ja siten paitsi ymmärtää nykypäivän käsitystä keholliisuudesta myös tarjota inspiraatiota muuttaa kehoon liittyviä nykykeskusteluja.

Jo aivan kirjansa alussa Gerle tekee sen olennaisen huomion, ettei Lutherin ruumiillisuusikäsitteitä tarkastelevia tutkimuksia ole juuri lainkaan olemassa. Tämä on ilmiselvä puute Luther-tutkimuksen saralla, ja Gerlen kirja pyrkii osaltaan vastaamaan tutkimusaukkoon. Useimpien tutkijat ovat kiinnostuneempia käsittelemään Lutherin ihmiskuvan hengellistä kuin keholista puolta. Tällainen tutkimus tuottaa yleensä sivuhuomioina joitakin mainintoja ja ihmiskehosta, mutta systemaattinen analyysi puuttuu valtaosin. Gerlen mukaan on vaarana, että ihmiskeho luotuna entiteettinä jää takalalle, mikäli päähuomio kiinnitetään ruumismetaforiin – esimerkiksi kristittyjen yhteisöön eli kirkkoon – kuten teologisessa tutkimuksessa on hänen mukaansa usein tapana tehdä. Gerle kutsuu tätä tendenssiä teologisoida ruumista sen kirkollistamiseksi (ruots. kyrkifiering). Gerle keskittyy sen sijaan konkreettiseen ihmisruumiiseen, ei sen teologisiin tai kirkollisiin representaatioihin.

Tutkimuskirjallisuuden puutteen esiin nostamisen lisäksi Gerle tuo ansiokkaasti ilmi myös lähdemateriaalin haastavuuden. Lutherin käsityksiä ihmisruumiista on etsimällä etsittävä: hänen käsityksensä nousevat usein ikään kuin rivien väliltä muiden asioiden ohessa. Gerleä aiemmin saman huomion on teh-

nyt muun muassa yhdysvaltalainen Charles Cortright väitöskirjassaan. Kysymys lähdemateriaalin haastavuudesta ja hajanaisuudesta koskee tosin myös monia muita teemoja Lutherin tuotannossa.

Gerle on ottanut teoksessaan monin tavoin huomioon feministiteologisen lähestymistavan. Käytännön esimerkkinä mainittakoon, että hän käyttää ihmisestä puhuesaan aina feminiinistä hon-pronominia. Feministiseen kritiikkiin liittyen Gerlen yksi vahvuus on oman tutkijaposition sanallistaminen: hän sanoittaa auki omat lähtökohtansa sekä sympatiansa ja antipatiansa. Hän esimerkiksi kertoo olevansa lähtökohtaisesti kriittinen ihmisen henkisen ja ruumiillisen puolen erottamista kohtaan. Tämä on lähtökohta, joka ohjaa monin tavoin kirjan tarkastelua. Gerle tuo useammassa yhteydessä esiin omien, värityneiden tarkastelutapojensa merkityksen muun muassa toteamalla olevansa naissukupuolen edustaja, jonka työ globaalien eettisten kysymysten kanssa vaikuttaa siihen, millä tavoin hän asettaa tutkimuskysymyksiä sekä miten hän tulkitsee Lutheria. Oman aseitoitumisen sanoittaminen on tärkeää, joskin on myös todettava, että tätä tehdään kirjassa verraten monta kertaa. Gerlen paikoitellen vahvana nouseva minä-kerronta liittyy nähdäkseni kirjan luonteeseen laajemminkin. Teos on eettiseen pohdintaan orientoitunut, filosofinenkin tutkielma, jossa akateeminen tutkimusote yhdistetään kirjoittajan henkilökohtaisesti tärkeinä pitämiin ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin.

Gerlen yhtenä tavoitteena on tarjota lukijoille aiempaa vivahteikkaampi kuva Lutherista. Lutherin tutkiminen aistillisuuden ja keholliisuuden perspektiivistä tuo luonnollisesti itsessään jo uusia näkökulmia Luther-tutkimuksen kentälle ja rikastaa hänestä luotua kuvaa. Gerle myös esimerkiksi tarjoaa uudelleenluentaa Lutherin rakkauden teologiasta muun muassa kritisoimalla ny-